

۳شنبه ۱۸/۱/۱۴۰۵-۱۸شوال ۱۴۴۷- ۶آوریل ۲۰۲۶- درس ۱۲۲ فقه الروابط از فقه مدیریت رفتار سازمانی از فقه انگیزش - نقشه جامع مصباح الشریعه - روابط اربعه - رابطه چهارم - رابطه کارکنان با همکاران - اصول سبعة - اصل هفتم - عدل و انصاف - ۳- فقه الحدیث ۲

❖ مسئله‌ی ۱۲۲: مدیران باید در اعمال عدل و انصاف، رعایت تدریج و اعتدال را بنمایند تا عدلی که شیرین‌تر از شهد و آب گواراست به ذائقه‌ها تلخ نیاید

از فقه اللغة متوجه شدیم که انصاف به معانی عدل، خدمت، اطاعت، نقد و اعطاء الحق و از فقه الحدیث «بَابُ الْإِنْصَافِ وَ الْعَدْلِ» دریافتیم که «انصاف الناس من نفسه» به گونه‌ی زیر تفسیر شده است:

- ۱- لَا تَرْضَى بِشَيْءٍ إِلَّا رَضِيتَ لَهُمْ مِثْلَهُ؛
- ۲- مَا أَحْبَبْتَ أَنْ يَأْتِيَهُ النَّاسُ إِلَيْكَ^۱ فَأْتِهِ إِلَيْهِمْ وَ مَا كَرِهْتَ أَنْ يَأْتِيَهُ النَّاسُ إِلَيْكَ فَلَا تَأْتِهِ إِلَيْهِمْ حَلَّ سَبِيلِ الرَّاحِلَةِ؛
- ۳- فَتَرْضَى لِلنَّاسِ مَا تَرْضَى لِنَفْسِكَ وَ تَكْرَهُ لَهُمْ مَا تَكْرَهُ لِنَفْسِكَ؛
- ۴- رَجُلٌ لَمْ يَعِْبْ أَحَاهُ الْمُسْلِمَ يَعْيبُ حَتَّى يَنْفِي ذَلِكَ الْعَيْبَ عَن نَفْسِهِ فَإِنَّهُ لَا يَنْفِي مِنْهَا عَيْبًا إِلَّا بَدَأَ لَهُ عَيْبٌ وَ كَفَى بِالْمَرْءِ شُغْلًا بِنَفْسِهِ عَنِ النَّاسِ؛
- ۵- مَنْ حَكَمَ فِي نَفْسِهِ بِالْحَقِّ.

در همین باب مرادف و مقارن «انصاف الناس» از عدل هم چهار حدیث از بیست حدیث صحیحه یا موثقه صادر شده است که عبارت‌اند از:

أَبُو عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيُّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْكُوفِيِّ عَنِ عُيَيْسِ بْنِ هِشَامٍ^۲ عَنِ عَبْدِ الْكَرِيمِ عَنِ الْحَلِيِّ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: الْعَدْلُ أَحْلَى مِنَ الْمَاءِ يُصْبِيهِ الظَّمَانُ مَا أَوْسَعَ الْعَدْلُ إِذَا عُدِلَ فِيهِ^۳؛ وَ إِنْ قَلَّ.

موثقه.

عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنِ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنِ حَمَّادِ عَنِ الْحَلِيِّ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: الْعَدْلُ أَحْلَى مِنَ الْمَاءِ يُصْبِيهِ الظَّمَانُ مَا أَوْسَعَ الْعَدْلُ إِذَا عُدِلَ فِيهِ^۴؛ وَ إِنْ قَلَّ.

صحیحه. اول این که عدل شیرین‌تر از آب گوارا برای تشنه کامان است. دوم این که چه قدر عدل وسعت دارد؛ مشروط به این که عدالت در آن مراعات شود و اگرچه کم، باز هم شیرین است، ولو کم عمل شود. نکته‌ی قابل تفقه و سخت تفقه این است که: «مَا أَوْسَعَ الْعَدْلُ إِذَا عُدِلَ فِيهِ». دو احتمال دارد: اول زمانی که عدالت عملیاتی شود. دوم این که در عدالت هم عدالت اعمال شده و اعتدال رعایت شود و به تدریج عدالت‌ورزی شود. چون مردم طاقت ندارند و به مجری عدالت بدبین می‌شوند و مقاومت می‌کنند. لذا «عدالت در عدالت» می‌شود شرط اعمال عدالت. یعنی مباد به نام عدالت، زیاده‌روی شود و فوق طاقت باشد.

عَنْهُ^۵ عَنِ ابْنِ مَجْبُوبٍ عَنِ مُعَاوِيَةَ بْنِ وَهَبٍ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: الْعَدْلُ أَحْلَى مِنَ الشَّهَدِ وَ أَلْيَنُ مِنَ الزُّبْدِ وَ أَطْيَبُ رِيحًا مِنَ الْمِسْكِ.

صحیحه. عدل به معنای انصاف این چنین شیرین، لین و اطیب است.

^۱ کلینی، الکافی (ط الإسلامية)، ج. ۲، ص. ۱۴۷.

^۲ أي يأتي به الناس إليك أو هو من قولهم أتى الأمر أي فعله. أي يفعله الناس منتها إليك.

^۳ في بعض النسخ [عيسى بن هشام].

^۴ أي في الأمر و ان قل ذلك الأمر (في).

^۵ مضى هذا الحديث عن الحلبي بسند آخر.

^۶ الظاهر رجوع ضمير «عنه» إلى أحمد بن محمد بن عيسى في الخبر السابق و غفل عن توسط خبر آخر كما لا يخفى على المتتبع (آت).

أَبُو عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ غَالِبِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ رُوْحِ ابْنِ أُحْتِ الْمُعَلَّى
عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: اتَّقُوا اللَّهَ وَاعْدِلُوا فَإِنَّكُمْ تَعْيَبُونَ عَلَى قَوْمٍ لَا يَعْدِلُونَ.

موثقه. در این موثقه عدالت یک مأموریت است، به‌ویژه برای حاکمان، مدیران و کارگزاران، لإطلاق «إعدلوا» و قوله تعالى «إعدلوا هو أقرب للثبوت» و «أمرت لأعدل بينكم». علت این وظیفه مرادف با انصاف این است: «فإنكم تعيبون على قوم لا يعدلون». این هم فهم دقیقی دارد. تعیبون اگر از عیب‌ها باشد، به معنای حکومت است. پس می‌شود شما بر قومی حکم می‌رانید که اهل عدالت نیست، یعنی عادت نکرده‌اند و با «جور» زندگی کرده‌اند و گویا جور برای آنان عرف شده است. لذا ای حاکمان و مدیران! باید تقوا را همراه عدالت کنید که در اجراء عدالت دچار افراط و تفریط نشوید و رعایت طاقت و توان مردم را کنید. در این صورت این حدیث با دو خبر قبل هماهنگ می‌شود، یعنی عدل شیرین‌تر از شهد و آب گواراست، مشروط به رعایت اعتدال در اجراء عدالت. و بدانیم که مدیریت سخت است. لذا اجراء کامل به دولت کریمه‌ی مهدوی سپرده شده است بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، البته با زمینه‌سازی ما، فتدبّر.

فتحصل که مدیران باید در اعمال عدل و انصاف رعایت تدریج و اعتدال را بکنند تا عدلی که شیرین‌تر از شهد و آب گواراست به ذائقه‌ها تلخ نیاید.^۷

^۷ درس ۱۲۲ فقه الروابط از سلسله‌ی فقه الاداره، ۱۸ شهر شوال ۱۴۴۷.